

tamo jedno ne može biti roditelj drugome. Ta istovetnost ne postoji ni najmanje između fizičkoga lica, koje je nešto telesno, i pravnoga lica koje je nešto apstraktno; zbog čega to telesno ne može biti roditelj ovoga apstraktnoga, niti ovo apstraktno dete onoga telesnoga. Ovom apstraktnom može biti roditelj samo ono što je istovetno sa njim, to jest pravno lice, država.

Drukčije stvar shvatiti, to bi bilo tako isto kao reći n. pr.: svetlosti je uzrok jedinjenje kiseonika i vodonika, a voda je proizvod velike zagrejanosti električne žice! To jest to bi značilo uzroke fenomenima tražiti tamo gde oni nisu.

A ako bi nam se postavila ovakva primedba: pa i sama država, taj opšti roditelj svih pravnih lica, jeste, također, produkt volje pojedinaca, koji su se saglasili, da, iz vandruštvenoga stanja, predju u društveno i da tako stvore državu — mi ćemo odgovoriti da se takva primedba osniva na teoriji društvenoga ugovora koju je Jean Jacques Rousseau izneo u svome delu *Le contrat social*, teorija koja je danas pala. Jer država nije postala, kao što je mislio Rousseau, slobodnim ugovorom među pojedincima; ona je samo jedan momenat u evoluciji roda ljudskoga, momenat nezavisan od volje čovekove; jedan, dakle, pojav determinisan zakonima društvenoga razvića. Prema ovome, krejacija one pravne ličnosti koja se zove država nije delo slobodnoga sporazuma pojedinaca, usled čega ni gornja primedba ne može da opstane. (Nastavit će se.)

Norveški kriminalni zakon od 22. svibnja 1902.

Komparativna studija od dra. E. Milera.

Stao je na snagu 1. siječnja 1905. — To je prvi kriminalni zakon, koji je postao pod uplivom raznih struja, koje struje u kriminalnoj znatnosti zadnjih 30 godina. Signatura je tim strujama borba, u kojoj do danas nema ni pobjeditelja ni pobjedjenih; a nije ni čudo, jer se borba ne vodi između dvije stranke, već se mnoge stranke međusobno bore. — Klasična škola propada, ali još nije propala; talijanska pozitivna škola bori se i s klasičnom i sa t. zv. „terza scuola“; mlado-njemačka škola nije istovjetna ni s pozitivnom ni s „trećom školom“, a uz to se još bori i s klasičnom; slični pojav opažamo i u Francuzkoj.

Usred te nesredjenosti postade norveški kriminalni zakon, zanimljiv osobito s toga, što je on prvi pokušaj, koji nam u jedinstvenom obliku prikazuje moderne zahtjeve svakog budućeg kriminalnog zakona.

Danas se mjeri vrijednost kriminalnog zakona po njegovoj kriminalno-političkoj sadržini, naročito po tom, kako postupa s mladjanim delinkven-

tima i s pripadnicima; norveški kriminalni zakon obazire se i na jedne i na druge.

Zakon ima 435 paragrafa, a sadržaj mu je sredjen u 3 dijela: prvi (§. 1.—82.) sadržaje opće ustanove, drugi (§. 83.—323.) zločine, treći (§. 324.—435.) prekršaje.

Naravno je, da je opći dio najzanimljiviji, jer se u njem najbolje odrazuju načela, na kojima zakon počiva.

Odmah udara u oči ustanova u §. 1., koja glasi, da se opće ustanove zakona, u koliko nije što drugoga određeno, imaju upotrebiti na sva kažnjiva djela. — Ova ustanova udara u oči s toga, jer jasno izražava, da se opće ustanove imaju upotrebiti i na prekršaje; a da ovakova ustanova nije suvišna, dokazuje nam §. 239. našega kaznenog zakona, koji o tom dopušta dvojiti, da li se sve opće ustanove našeg kaznenog zakona, u koliko nije zakonom što drugo određeno ili u koliko to ne povlači sobom narav odnosnog prestupka ili prekršaja, mogu upotrebiti i na prestupke i prekršaje, jer §. 239. našega kz. spominje samo §§. 5.—11. kao one, koji se mogu uporabiti i na prekršaje; — pita se dakle, da li se po našem kz. mogu i §§. 1.—4. upotrebiti na prekršaje. O tom za mene ne može biti dvojbe, jer bi došli do čudne konsekvencije, da ludjak ne može počiniti zločin, jer ga izpričava §. 2. a) kz., a mogao bi počiniti prekršaj, jer §. 2. nije citiran i kod §-a 239. kz. — A ovo navodim zato, jer mi je poznat slučaj, da je jedno višje sudište prigovorilo kriminalnom sudcu prve instancije, kako može nekoga riješiti radi prekršaja, počinjena u neodoljivoj sili, kada §. 2. sl. g) kz. nije citiran kod §-a 239. kz. — Ne žacam se reći, da je ovakovo shvaćanje, mà ga dijelilo i višje sudište, posve krivo. — (Vidi moju raspravu: *Kriminalno pravna odgovornost liečnika*. Zagreb 1902.). — Po norveškom kriminalnom zakonu ne može dakle biti nikakove dvojbe glede toga, da opće ustanove, u koliko nije ništa inoga određeno, vrijede i za prekršaje. — Sličnu ustanovu sadržaje i osnova kriminalnog zakona za Švicarsku od g. 1896. (žalim, što nemam pri ruci najnoviju švicarsku osnovu od g. 1903.) u čl. 210.; francuzki code pénal u art. 5. dopušta isto tumačenje; njemački krim. zakon sadržaje u prvom dijelu opće ustanove o kaznjivosti zločina, prestupaka i prekršajâ.

Norveški kriminalni zakon poznaje samo zločine i prekršaje (§. 2.); zločin predleži, ako je odnosno djelo kaznjivo tamnicom preko 3 mjeseca, zatvorom preko 6 mjeseci ili gubitkom javnog zvanja kao glavnom kaznom. — Norveški je dakle zakon uapustio trihotomiju code pénal-a, za kojim su se povelili svi skoro kriminalni zakoni XIX. vijeka: i njemački i ugarski i naš kazneni zakon i švicarska i Derenčinova osnova. — Nu ta činjenica, da norveški zakon poznaje samo zločine i prekršaje, ne znači za kriminalnu znanost ni napredak ni nazadak; za kriminalnu je znanost posve

irrelevantno, da li stanoviti krim. zakon prihvati trodjelbu ili ne, jer pojam zločina odnosno prestupka odnosno prekršaja i onako ne izvire iz odnosnoga kaznjivoga djela, već je opredieljen razlozima, koji se nalaze izvan odnosnoga kaznjivoga djela; stanovito će dakle djelo biti zločin, prestupak, prekršaj, kada zakonodavac odredi, da bude zločinom, prestupkom, prekršajem, ili kada odredi, da bilo vrst bilo izmjera kazne bude mjerodavna za nazive zločin, prestupak, prekršaj; a zakonodavca će pri tom voditi nješto tradicijā a nješto razlozi shodnosti, koji i opet leže izvan kaznjiva djela; ti razlozi shodnosti sastoje poglavito u tom, da se prema raznim sudovima, koji sude kaznjiva djela, označe i razlike u tim kaznjivim djelima. — To se naročito vidi u Francuzkoj, koju spominjem na prvom mjestu zato, jer je ona tu ideju preuzela od Englezke, a Njemci su oponašali Francuze, mi pako Njemce; nu ipak je to u Francuzkoj najbolje provedeno, jer po art. 1. code pénal-a je prekršaj, što sudi policija, prestupak, što sude korekcijski sudovi, a zločin, što sudi porota; kod nas te trodjelbe sudova nema. — Pošto za sada još ne postoji značajno obilježje pojma zločin, prestupak, prekršaj, to je, kao što sam već spomenuo, za krim. znanost za sada posve irrelevantno, kakovu udjelbu kaznjivih djela će koji zakon poprimiti.

Norveški zakon posve opravdano ustanovljuje u §. 5. srodstvo; takovo se ustanovljenje preporuča de lege ferende; u našem kazn. zakonu je to srodstvo spomenuto tek u §-u 216. kod pripomoći dane zločincem te se taj §. 216. ima uporabiti i za §. 60. i za §. 142. našega kazn. zakona. — Slične ustanove o srodstvu ne nalazim u švicarskoj osnovi; nema je ni code pénal; pozna ju njemački (§. 52.) i ugarski (§. 78.) kazn. zakon te Derenčinova osnova (§. 18.); ovi potonji govore o srodstvu kod neodoljive sile; takovu norveški zakon ne pozna, jer on u §. 44. govori doduše o sili ili prešnoj pogibelji, ali u vezi s poremećenjem uma tako, da smatra i onoga, koji u neodoljivoj sili inače kaznjivo djelo počini, neubrojivim. — Držim nedostatkom u norveškom zakonu kod §. 5., da nije istaknuto i nezakonito srodstvo: ili ga je valjalo izričito nepriznati ili priznati. — Naše vrhovno sudište priznaje takovo nezakonito srodstvo kod jednog tumačenja §-a 142. kz. (rješitba od 13./7. 1895. br. 2592).

Zanimljiva je ustanova §-a 6. norveškog zakona, da se pod izrazom „pokretna stvar“ razumjeva i svaka za proizvodjanje svjetla, topline ili gibanja proizvedena ili sačuvana sila. Takovu ustanovu je tražio najmoderniji napredak obzirom na veliku uporabu plina, elektriciteta i t. d., pa zato slične ustanove ne nalazimo ni u starijim zakonima njemačkom i ugarskom. ni u osnovama švicarskoj i Derenčinovoj.

Jednako je norveški zakon u §. 9. označio obilježja teške tjelesne ozlede ili poremećenja zdravlja, da izbjegne tomu u posebnom dijelu. — Niti te ustanove ne nalazimo u gornjim zakonima.

Norveški zakon ne pozna smrtne kazne (§. 15.); što se mene tiče, ja sam joj protivnik i to ne samo iz onih razloga, s kojih ju je pobijao već Beccaria i ukinuo car Josip II., već i iz razloga, kojega Beccaria za čudo i ne spominje: smrtna je kazna zlo, koje se ne može nikada više popraviti, ako je nedužni stradao. — Ima pače jedan kriminalista-novinar, koji zahtjeva samo jednu kaznu: smrtnu, ali i pozna samo jedan zločin: umorstvo; taj je pisac Girardin (u djelu: *le droit de punir*). — Smrtnu kaznu poznaju skoro svi evropski zakoni, osim talijanskoga, rumunjskoga, nizozemskoga portugalskoga; ne pozna ju švicarska osnova; Derenčinova ju određuje; ne ovršuje se jedino u Belgiji, premda je zakonom ustanovljena, jer sadašnji kralj neće da potpiše smrtnu osudu. — Glavne su kazne po norveškom zakonu tamnica, zatvor i novčana globa, a u iznimnim slučajevima i gubitak javnih zvanja. — Tamnica je vremenita od 21 dana do 15 odnosno 20 godina ili doživotna (§. 17.); a zatvor je vremenit od 21 dana do 20 godina (§. 22.); novčana globa je za zločine od 3 do 10.000 kruna, za prekršaje od 1 do 5.000 kruna (§. 27.); nuzkazne su (§. 16.): gubitak stanovitih prava, izgon iz stanovitih mjesta, obnarodovanje osude, konfiskacija stanovitog predmeta; pooštrenje je tamnice uz kruh i vodu i uz tvrdo ležište (§. 19.). — Norveški vojnički zakon poznaje smrtnu kaznu.

Norveški zakon poznaje i uvjetni dopust (§. 17.), koji je uredjen posebnim zakonom o ovrhi kazne.

Tamnica se može promjeniti i u zatvor, ako se iz osobitih okolnosti dade zaključivati, da djelo nije proizašlo iz nepoštene namjere (§. 24.).

Zanimljiv je §. 39. norveškog zakona, jer govori o umanjenoj sposobnosti ubroja; takovu umanjenu sposobnost ubroja ne pozna ni code pénal, ni njem. kazneni zakon, kao ni ugarski, ne pozna ju ni Derenčinova osnova; ali ju pozna švicarska osnova (čl. 11.), koja ali ne rabi u samom zakonu taj izraz „umanjena sposobnost ubroja“, kao što to čini norveški zakon. — Za tu umanjenu sposobnost ubroja bore se naročito liječnici i kako se vidi s uspjehom, jer će i svaki budući kriminalni zakon imati s tim novo skovanim pojmom računati. — Danas su psiholozi, liječnici i kriminaliste prilično na čistu glede toga, da tako zvana sposobnost ubroja dopušta stupnjevanje; prije se je naprosto tvrdilo, da je počinitelj ili ubrojiv ili neubrojiv, danas stojimo na stanovištu, da njetko može biti više ubrojiv ili manje ubrojiv, pa da prema tomu valja i kaznu odredjivati. Na ovo posve ispravno stanovište stavio se je i norveški zakon u §. 39., koji određuje, da osoba, koja je uslijed neubrojivosti ili umanjene sposobnosti ubroja po pravnu sigurnost pogibeljna, može po sudu biti osudjena na boravak u izvjestnom mjestu, ali i na odpravak u ludnicu, u zavod za liječenje ili u zavod za rad.

Vrlo prijeporno pitanje za kriminalnu znanost jest t. zv. jamstvo za uspjeh (*Erfolgshaftung*); iz početka je svako kriminalno jamstvo jamstvo

za uspjeh, jer kazna — jednako kao i osveta — ne čini razlike između krivca i nedužnoga; odlučan je uspjeh; taj je bio odlučan kod sustava kompozicije, bio je odlučan u zakonu XII ploča i u kanoničkom pravu. — Kada je nauka o krivnji dubljom postala, počelo se je i jamstvu za uspjeh veća pažnja posvećivati. — Na jedno valja upozoriti: ne događa se navlaš, da kazna kod stanovitih delikta ovisi o uspjehu, jer određivanje kazne prema uspjehu sbiva se samo kod izvjestnih delikta, kod kojih stanoviti uspjeh imade tipično znamenovanje po takove delikte; tako je primjerice tipična veza između teške ozlede i smrti, a nipošto primjerice između pronevjerjenja i smrti. — Uspjehu valja dakle važnost pripisati ondje samo, gdje ga takova ide, a inače valja veću pažnju posvetiti unutarnjim, psihičnim fenomenima. — Samo će se onaj uspjeh počinitelju ubrojiti moći, koji stoji s njegovim činom u adekvatnoj vezi: ako n. pr. tat ukrade koju stvar, a vlasnika udari od srēbe kap, to je nedvojbeno, da je tat i ovaj uspjeh t. j. smrt prouzročio, ali mu se taj uspjeh nema ubrojiti, jer ne opstoji između njegova čina i uspjeha adekvatna veza; ali ako n. pr. kod silovanja silovana od kapi umre, biti će uvijek quaestio facti, da li je počinitelj taj uspjeh mogao predvidjeti. (Vidi moje izvješće za petrogradski kongres: Mitteilungen der int. krim. Ver. X, 1.) — Derenčinova osnova ustanovljuje kod stanovitih delikta veću kaznu prema uspjehu, tako kod silovanja (§§. 208.—212.), kod tjelesne ozlede (§§. 272.—274.), kod paleža (§. 362.). — Austrijska osnova (Schönbornova od g. 1891.) određuje u §. 55. al. 3., da počinitelj ne odgovara za uspjeh, koji nije mogao za čina predvidjeti, a poslije čina ukloniti; ruska osnova (po predlogu redakcijske komisije od g. 1895.) određuje u čl. 35. al. 1. jednako kao i austrijska, a jednaku ustanovu nalazimo i u §. 43. norveškog zakona, pa bi de lege ferenda poželjno bilo, da takova ustanova dodje i u naš budući kriminalni zakon.

Doba kaznjivosti počima po §. 46. norveškog zakona sa navršenom 14. godinom, kao i u našem zakonu sa tom razlikom, da po našem zakonu ipak počinja onaj, koji je od 11.—14. godine počinio inače zločin, prekršaj. — Takovo fiksiranje dobe, sa kojom počima kaznjivost, danas je upravo nužno, jer nemamo nikakvog drugog sredstva, da to možemo inače ustanoviti; to je pokušao code pénal u čl. 66. sa svojim „discernement-om“, nu zla mu je strana, da djeca već u mladanoj dobi dolaze pred sud; to je pokušao njemački zakon u §. 56. sa svojim „die zur Erkenntniss ihrer Strafbarkeit erforderliche Einsicht“, (što je prešlo i u ugarski zakon §. 84. i u Derenčinovu osnovu §. 24.), nu zla mu je strana, što takov mladani delinkvent vrlo često ima spoznaju o kaznjivosti, ali mu manjka odorna snaga. — Dobro je s toga učinio norveški zakon, što se za tim zakonima nije poveo.

Norveški zakon u §. 47. razpravlja o nuždi; moderni je nazor, da

se kod nužde radi o koliziji interesa, zato u starijim zakonima ta kolizija interesa ne dolazi do izražaja; ne vidimo to ni u njemačkom (§. 54.), ni u ugarskom zakonu (§. 80.), ni u Derenčinovoj osnovi (§. 19.); nu u Njemačkoj je tomu odmogao novi građanski zakon, koji u §. 904. nuždu razširuje. — Švicarska osnova u čl. 20. stoji već na stanovištu kolizije interesa, a na istom stanovištu stoji i §. 47. norveškog zakona, kada kaže, da ne može nitko biti kaznjen radi djela, poduzeta za spas osobe ili vlastništva iz inače neodstranive pogibelji, ako su okolnosti takove, da ih počinitelj smatra vrijednijima u razmjeru prema šteti, nastaloj iz njegova čina. — Još valja dodati, da švicarska osnova, njemački gradj. zakon i norveški zakon pojam nužde na sve osobe razširuju, dočim ju ugarski zakon i Derenčinova osnova na rođjake ograničuju.

Kazna za pokušaj je po norveškom zakonu (§. 51.) blažija od kazne za izvršeno zločinstvo; jednako se pokušaj kazni kao i izvršeno zločinstvo kod zločina proti vladaru (§. 100.) i kod opće pogibeljnih zločina (§. 148.), bezkaznjiv pako može biti kod čedomorstva (§. 234.), ako djetetu nije zadana teška tjelesna ozleda ili povreda zdravlja. — I Derenčinova osnova (§. 31.) kazni načelno pokušaj blažije; moje je mišljenje, da bi na pokušaj načelno valjalo udariti istu kaznu, koju i na izvršeno zločinstvo sa eventualnom uporabom zakonito određene olakotne okolnosti, pri čemu bi valjalo u obzir uzeti dva momenta: čin i počinitelja. — (Vidi moju razpravu: Pokušaj delikta i t. d. 1902.)

Norveški zakon sadržaje u §§. 52.—54. ustanove o uvjetnom osudjenju, namjenjenim svim delinkventima, a naročito mladima. — Odkad je uvjetno osudjenje u Englezkoj otkriveno, prihvaćaju ga i evropske države, na čelu im Belgija i Francezka; zakonom od 5. siječnja 1904. uvedeno je i u Bugarskoj, a uvadja ga i norveški zakon. — Šta se uvjetnog osudjenja u opće tiče, to moramo priznati, da je to vrlo humanitarna uredba, ali da bar za sada nismo na čistu glede toga, da li u nj položene nade i opravdava, jer je još premalo vremena od uvedenja proteklo. — Neosporiva je zasluga međunarodne kriminalističke udruge, da je uvjetno osudjenje uneseno u moderne kriminalne zakone; ono je mezimče udruge i njezina organizatora prof. Liszta. — Ali je već, čini mi se, Lisztova prevelika ljubav za uvjetnim osudjenjem prešla u drugi stadij: prometnula se je brigom; pun brige je Lisztov članak u Zeitschr. f. d. ges. Strafrechtsw. XXV., 236., pod naslovom: Der Misserfolg der bedingten Begnadigung, jer konstatira, da 20% uvjetno pomilovanih u roku od 3 godine pokazuje, da te milosti nisu vrijedni, dočim u istom vremenu imade samo 12·9% priupadnika, što je svakako vrlo nepovoljan rezultat. — Da li će u Norveškoj uvjetno osudjenje boljih uspjeha imati, pokazat će nam budućnost.

Izvanredno pravo ublaživanja normira §. 56. norveškog zakona. — Ovakovo pravo jest nuždan korektiv strogosti zakona; kod nas je normi-

rano u kazn. postupku u §. 254. i to je, čini mi se, razlogom, da Derenčinova osnova o tom pravu ne govori, premda je izradjena po ugarskom zakonu, koji to pravo normira u §. 92. — Švicarska osnova izbraja naprosto u čl. 39. olakotne okolnosti: svi dosad spomenuti zakoni ustanovljuju, na koji se način ima za taj slučaj kazna ublažiti: tako se po našem kazn. zakonu obaljuje kazna doživotne tamnice do na 10 godina, po švicarskoj osnovi ne izpod 10 godina, po ugarskom zakonu isto tako, a norveški zakon određuje naprosto, da sud u takovom slučaju može sići izpod najniže izmjere i odabrati blažiju vrst kazne.

Sasvim je opravdana ustanova §-a 60. norveškog zakona, po kojem se ima nesakrivljeni iztražni zatvor u kaznu uračunati i to dapače tako daleko, da se kazna može uzeti i ovršenom; sličnu ustanovu ima švicarska osnova (čl. 46.), ugarski zakon (§. 94.) i Derenčinova osnova (§. 28.), dočim je po našem kaznenom zakonu dulje nesakrivljeno po delinkventu trajanje iztražnog zatvora tek olakotna okolnost (§. 46. sl. k.); de lege ferenda bilo bi poželjno, da se ustanova norveškog zakona i kod nas primi.

Vanredno je zanimljiv §. 65. norveškog zakona, koji uređuje neku vrst neizvjestnih osuda; sličnoga nješto nalazimo i u švicarskoj osnovi u čl. 24. i 44., a tiče se pripadnika. — Pošto je to nova ideja, donešena iz Amerike, ne nalazimo joj traga u starijim kaznenim zakonima. — Švicarska osnova određuje u čl. 24., da se oni, koji su često postali pripadnici, imaju zadržati u naročito za to udešenoj zgradi od 10 do 20 godina, a čl. 44. ustanovljuje slučajeve i uvjete, pod kojima se to ima učiniti. — Norveški zakon u §. 65. određuje, da glede takovih delinkventa, koji su u tom §-u određene delikte počinili, može sud zaključiti, da se porotnicima ima staviti pitanje, da li se počinitelj obzirom na kakvoću zločinâ, na motive činâ i na nakanu, koja iz njih provire, ima smatrati osobito pogibeljnim po ljudsko društvo ili po život, zdravlje i dobro pojedinaca, pa ako to porota potvrdi, može osuda izreći, da se osudjeni ima zadržati u tamnici dotle, dok se to potrebitim ukaže i to nakon ovršenja ustanovljene kazne ne preko trostruko to vrijeme, a ni u kojem slučaju dulje od 15 godina nakon kazne. — To su slučajevi neizvjestnih osuda, kakove su se rodile u Americi, a kazna se ovršuje u zavodu Elmiri. — Za naše odnose je takova osuda preskupa, jer se zato traže posebni zavodi i posebni činovnički aparat; o eventualnom uvođenju takovih osuda preuranjeno bi bilo za sada govoriti, dok se ne pokažu povoljni rezultati kod onih država, koje su neizvjestne osude uzakonile.

De lege ferenda mogla bi se primiti ustanova §. 75. norveškog zakona o posljedicama kazne; naš zakon od 10. lipnja 1890. ustanovljuje u čl. XVII., da svaki osudjenik može od suda potražiti, da mu se izda svjedočba o tom, da više ne postoje štetne posljedice, ili da je već utrnula nesposobnost za stećenje prava, izgubljenih uslijed kaznene osude; norveški

pako zakon određuje, da onaj, koji je na gubitak državljanskih prava sudjen, može ista steći, u koliko se dokaže, da je zadnje tri godine vodio pošten život i da je štetu, deliktom prouzročenu, po mogućnosti nadoknadio.

Poput svih modernih zakona ima i norveški zakon progon na prijedlog (t. zv. Antragsdelikti), o kojem se govori u §§. 78.—82. — Glavno načelo norveškog zakona jest t. zv. oficijalno načelo, izraženo u §. 77., da se naime imade radi kaznjivih djela dizati javna tužba; ali pošto imade i takovih kaznjivih djela, kod kojih je veći interes, da se ne progone, to je kriminalno-politički zahtjev, da progon takova kaznjiva djela bude položen u ruke onih osoba, u čijem interesu leži, da se takov delikt ne progoni. Takovih „Antragsdelikta“ poznaju, kao što je rečeno, skoro svi moderni kriminalni zakoni, n. pr. njemački (§. 61.), ugarski (§. 110.), Derenčinova osnova (§. 101.), švicarska osnova (čl. 2.). — Vrlo mnogo takovih „Antragsdelikta“ pozna norveški zakon i kod zločina i kod prekršaja. — Shodnom držim ustanovu §-a 103. norveškog zakona, da se uvrede vladara i članova vladarske kuće progone samo na zapovjed vladara ili s njegovom privolom; kada bi se to u opće uvelo, držim, da bi bilo manje progona za te delikte.

Naš kazneni zakon određuje u §. 4., da zločinstvo počini i onaj, tko ga izvrši na zahtjev ili uz privolu osobe, na čiju je štetu odnosan zločin počinjen; tu se ima poglavito na umu usmrćenje na zahtjev ili uz privolu. — Ovo je pitanje bilo već ventilirano u znanosti 18. stoljeća; jedni (Carpzov, Mathäus, Leyser) zahtjevaju za taj slučaj istu kaznu kao i kod ubojstva, drugi (Böhmer, Engelhard, Soden) traže blažije kaznenje. — Moderni zakoni stoje na potonjem stanovištu: njemački zakon (§. 216.) ustanovljuje tamnicu ne izpod 3 godine, ugarski zakon (§. 282.) određuje tamnicu do 3 godine; Derenčinova osnova (§. 256.) označuje to prestupkom i kazni uzom ne izpod 3 godine, švicarska osnova (čl. 53.) ustanovljuje kaznu tamnice od 1 mjeseca do 5 godina. — To načelo: *volenti non fit iniuria* nije posve provedeno ni u norveškom zakonu, jer §. 235. određuje, da je i takov počinitelj kaznjiv i to može kazna biti snižena i izpod najmanje izmjere te pretvorena u blažiju vrst; od gornjih zakona i osnova razlikuje se norveški zakon u toliko, što određuje, da se ista kazna ima uporaviti i kod teških tjelesnih ozleđa, na zahtjev i uz privolu dotičnika zadanih, dok ostali zakoni i osnove o teškoj tjelesnoj ozledi ne govore. — Svakako bi de lege ferenda valjalo tu ustanovu poprimiti, jer ustanova §. 4. našega zakona zastarjela je, a prešla je u nj iz Theresiane (art. 3. §. 16.).

Uz javnu tužbu, uz progon na prijedlog pozna norveški zakon i privatnu tužbu kod uvrede poštenja (§§. 246., 247., 252., 390.).

Pozna u tiskovnim stvarima i t. zv. objektivni postupak (§. 323.).

Ovo bi bila u glavnom načela, na kojima počiva norveški kriminalni zakon, koji je stekao priznanje svih evropskih kriminalista. Norveški kriminalni zakon odlikuje se naročito od švicarske osnove radi toga, što je švicarska osnova puna t. zv. kriminalno-političkih odredaba, koje za pravo i ne spadaju u kriminalni, već u posebni zakon. — Tomu je norveški zakon izbjegao, normirajući ih posebnim zakonom n. pr. zakonom od svibnja 1900. odredjujuć ustanove proti prosjačenju i pijanstvu, dok švicarska osnova n. pr. ima ustanova proti prosjačenju u čl. 249., a ne mogu si protumačiti s kojih je razloga ta odredba u samu osnovu ušla. — Iz kriminalnog zakona valja izbaciti nepotreban balast, jer škodi jedinstvenosti samoga zakona; toga balasta nalazim preveć u švicarskoj osnovi i zato smatram norveški zakon kud i kamo dotjeranijim. — Norveški zakon udovoljuje svim zahtjevima moderne kriminalne znanosti, a načela, na kojima on počiva, biti će načela i svakog budućeg kriminalnog zakona. — Nije to prvi put, da nam skandinavski narodi prednjače; čini se, da Rivière, pišuć o skandinavskim kriminalnim uredbama, ima pravo, kada kaže: *c'est du Nord que nous vient la lumière.*

Ciljevi reforme kaznenoga prava u Austriji.

(Svršetak.)

Dr. Friderik grof Schönborn nadovezao je na Lammaschov članak ove opazke:

Ako si uzimam slobodu da stavim neke primjetbe na članak našega izvrstnoga učenjaka, činim to samo radi toga, jer je na početku i tečajem svoga razlaganja spomenuo prijašnje i moj pokušaj reforme. Za me i za mnoge druge, mjerodavnije od mene, je ime Lammaschovo tiesno spojeno sa nadom na konačnu reformu kaznenoga prava. Ja živo želim, da redakcija, kod koje, kako se čuje, odlučno sudjeluje dvorski savjetnik Lammasch. bude bolje sreće od svojih predšastnica. Dapače još više. Već je u sjednici gospodske kuće od 31. svibnja 1902. dr. Lammasch razvio neke misli o reformi kaznenoga prava; onda kao i danas bio sam i jesam sporazuman u mnogom pogledu sa njegovim nazorima i ciljevima. Samo bih na to upozorio, da se u obe osnove, koje sam ja podnio, nalaze veoma bitni djelovi onoga, što on od buduće reforme traži. U mnogočem veoma bitnom nalazili su se već u Glaserovoj osnovi. Svaki, koji računa sa nazorima, što no uplivaju na potrebe vremena i pravosudja, morati će smrtnu kaznu — ako nije njezin absolutni protivnik — ograničiti na nekoliko slučajeva. To isto vriedi za mnoge kazni slobode, čija se mjera ne može uzdržati. Ja ću samo primjerice sjetiti na povišenje kvalifikacije kod nekih imovinskih delikata, kada je učinjena šteta, koja je po današnjim nazorima